ते अव्य॰तम–बा॰डे ।१त्वयेत्यर्थे त्रिका॰।२गौर्य्यां तेनशब्दे दृश्यम्

तेगा स्त्री तिज–पुंसि घ जस्य गः। अप्रसिद्धदेवताभेदे ।"शादं दद्भिरवकां दन्तमूलैर्मृदं वर्स्वैस्तेगां दंष्ट्राभ्याम्" यजु॰ २५।१। "देगां देवतां शादादयोऽप्रसिद्धा देवाः आदित्यादयः प्रसिद्धाः देवाः" वेददीपः। [अतेजीत् । तितेज ।

तेज निशाने पालने च भ्वा॰ पर॰ सक॰ सेट् । तेजति

तेजःफल न॰ तेजसे फलमस्य तेजः फलति–फल अच् वा । (तेजबल) वृक्षभेदे "तेजःफलः कटुस्तीक्ष्णः सुगन्धिर्दीपनो मतः । वातश्लेष्मारुचिघ्नश्च बालरक्षाकरः स्मृत इति" भावप्र॰ ।

तेजन पु॰ तेजयति शस्त्रमग्निं वा तिज–णिच्–ल्यु । १वंशे २मुञ्जे च अमरः संज्ञायां कन् । ३शराभिधे तृणे, करणे ल्युट् । ङीप् । ४मूर्वायां, ५ज्योतिष्मत्याञ्च स्त्री ङीप् । राजनि॰। ६शस्त्रे अमरः ।

तेजपत्र न॰तेजयति तिज–णिच्-अच् तेजं पत्रमस्य।(तेजपात) ख्याते वृक्षभेदे । "तेजपत्रं वराङ्गं स्यात् त्वचं चोचं तथोत्कटम् । त्वचं लघूष्णं कटूकं स्वादु तिक्तञ्च रूक्षकम् । पित्तलं कफवातघ्नं कण्ड्वामारुचिनाशनम् । हृद्वस्तिरोगवातार्शःकृमिपीनसशुक्रहृत्" भावप्र॰ ।

तेजल पु॰ तिज–करणे कलच् । कपिञ्जलपक्षिणि राजनि॰ ।

तेजस् त॰ तिज–भावे करणादौ असुन् । १दीप्तौ २प्रभावे ३पराक्रमे ४रेतसि च मेदि॰। ५देहजकान्तौ ६नवनीते ७वह्नौ च हेमच॰। ८सुवर्णे ९मज्जनि १०पित्ते च राजनि॰ । सा॰द॰उक्ते सात्विके अधिक्षेपापमानादेरसहनरूपे ११नायकगुणभेदे यथा

"शोभा विलासो माधुर्य्यङ्गाम्भीर्य्यं धैर्य्यतेजसी । ललितौदार्य्यमित्यष्टौ सत्वजाः पौरुषा गुणाः" इत्युद्दिश्य "अधिक्षेपापमानादेः प्रयुक्तस्य परेण यत् । प्राणात्ययेऽप्यसहनं तत्तेजः समुदाहृतम्" सा॰द॰ लक्षितम् । १२सारे "रसादीनां शुक्रान्तानां धातूनां यत्परं तेजस्तत् खल्वोजस्तदेव बलमित्युच्यते" सुश्रु॰१३प्रागल्भ्ये १४पराभिभवसामर्थ्ये । १५परैरनभिभाव्यत्वे । १६अप्रतिहताज्ञत्वे । १७चैतन्यात्मके ज्योतिषि ।१८स्त्रीबालकादिभिर्मूढैरनभिभाव्यत्वे । १९सत्वगुणजाते लिङ्गदेहे । २०हयवेगे । "तेजोनाम दर्पापरानामा सत्त्वगुणविकारः प्रकाशकोऽन्तःसारविशेषः । यथाह भोजराजः "तेजोनिसर्गजं सत्त्वं वाजिनां स्फुरणं रजः । क्रोधस्तम इति ज्ञेयास्त्रयोऽपि सहजा गुणाः" । तच्च द्विविधम् । सततोत्थितं भयोत्थितञ्चेति । यथाह स एव "धारासु योजितानाञ्च निसर्गात् प्रेरणं विना । अवच्छिन्नमिवाभाति तत् तेजःसततोत्थितम् । कशापादादिघातैर्यत् साध्वसात् स्फुरितन्तु तदिति"। शब्दस्पर्शतन्मात्र सहितात्रूपतन्मात्रादुत्पन्ने शब्दस्पर्शरूपगुणे २१तृतीये महाभूते । यथा "तृतीयं ज्योतिरित्याहुश्चक्षुरध्यात्ममुच्यते । अधिभूतं ततो रूपं सूर्य्यस्तत्राधिदैवतम्" भा॰आश्व॰ उष्णस्पर्शवत्तेजः। "तद्द्विविधम् । नित्यमनित्यञ्च । नित्यं परमाणुरूपम् । अनित्यं कार्य्यरूपम् । पुनस्त्रिविधम् । शरीरेन्द्रियविषयभेदात् । शरीरमादित्यलोके । इन्द्रियं रूपग्राहकं चक्षुः कृष्णताराग्रवर्त्ति विषयश्चतुर्विधः। भौमदिव्यौदर्य्याकरजभेदात् । भौमं वह्न्यादिकम् । अविन्धनं दिव्यं विद्युदादि । भुक्तान्नस्य परिणामहेतुरौदर्यम् । आकरजं सुवर्णादि" तर्कसंग्रहः "स्पर्श उष्णस्तेजसस्तु स्याद्रूपं शुक्लभास्वरम् । नैमित्तिकं द्रवत्वन्तु नित्यतादि च पूर्ववत् । इन्द्रियं नयनं वह्निस्वर्णादिर्विषयोमतः" इति भाषाप॰ ।

उपचारात् २२तेजस्विनि च । "त्रीणि तेजांसि नोच्छिष्ट आलभेत कदाचन" "अग्निं गां ब्राह्मणं चैव" भा॰ आनु॰५०१७ श्लो॰ । स्वपरप्रकाशकं तेजः अन्धकारविरोधि तल्लक्षणञ्च शुक्लभास्वररूपसमानाधिकरणद्रव्यत्वव्याप्यजातिमत्त्वम् । तेजसो गुणादिकमग्निशब्दे ४८ पृ॰ दृश्यम् । "सामानाधिकरण्यं हि तेजस्तिमिरयोः कुतः" माघः । भुक्ततेजसः कार्य्यञ्च छा॰ उ॰ दर्शितं "तेजोऽशितं त्रेधा विधीयते तस्य यः स्थविष्ठो धातुस्तदस्थि भवति यो मध्यमं स मज्जा योऽणिष्ठः सा वाक् ।"अन्नमयं हि सौम्य ! मन आपोमयः प्राणस्तेजोमयी वागिति च" तेजोभूतञ्च वायुकार्य्यमपां कारणञ्च । यथोक्तं "अद्भिः सौम्य ! शुङ्गेन तेजोमूलमन्विच्छ" छा॰ श्रुतिः २३रजोगुणे तैजसशब्दे दृश्यम् तेजसा निर्वृत्तः अण् तेजोजन्ये त्रि॰। तेजस+अस्त्यर्थे विनि । तेजस्विन् मतुप् मस्य वः तेजस्वत् । तेजोविशिष्टे त्रि॰ स्त्रियां सर्वत्र ङीप् । तैजसी तेजस्विनी तेजस्वती । २४ वीर्य्ये च । [द्रव्ये स्त्रियां ङीप् ।

तेजस्कर त्रि॰ तेजः करोति कृ–हेत्वादौ ट । तेजोहेतौ

तेजस्य त्रि॰ तेजसि साधु यत् । तेजःसाधने "यावामिन्द्रावरुणा सहस्या रक्षस्या तेजस्या तनूः" तै॰स॰२।३।१३।१ ।

तेजस्वत् त्रि॰ तेजस+अस्त्यर्थे मतुप् मस्य वः । तेजोयुक्ते